

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

ПЕРЕПЕЛИЦЯ Оксана Володимирівна

УДК 370.118+372.242+370.157+700

**ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У
ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.02 – «Теорія та методика навчання (образотворче мистецтво)»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ- 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, м. Одеса.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент,
Бабченко Ольга Володимирівна,
Приватно навчально-виховний комплекс «Вільна школа «АСТР»,
заступник директора з науково-методичної роботи

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Шевнюк Олена Леонідівна,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва

кандидат педагогічних наук, доцент,
Мужикова Ірина Мирославівна,
Полтавський національний університет імені В.Г.Короленка,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва

Захист відбудеться 10 січня 2013 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 7 грудня 2012 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

А.В. Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Значні перетворення, які відбуваються в політичному, соціально-економічному, культурному житті України в останні роки призвели до зміни світогляду та психології людини, що зумовило реформування системи освіти й виховання. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено головну мету національного виховання: здобуття молодим поколінням соціального досвіду, наслідування духовних досягнень українського народу, високої культури міжнародних стосунків. Визначено й пріоритетні напрямки педагогічної діяльності: формування у школярів громадянської самосвідомості, умінь міжособистісного спілкування, виховання шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, які проживають в Україні, до історії рідного народу; залучення до загальнолюдських цінностей, ефективний розвиток індивідуальних здібностей, забезпечення духовної єдності поколінь.

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати різні аспекти проблеми розвитку особистості у працях соціологів (І.Кон, А.Харчев, Я.Щепанський та ін.), психологів (В.Алфімов, А.Мудрик та ін.), педагогів (В.Гуров, А.Богущ, С.Литвиненко та ін.). Проблемі творчої особистості приділяли значну увагу науковці – В.Андреев, С.Сисоєва, Л.Тихенко, та ін. Проблеми творчості висвітлюються в дослідженнях Д.Богоявленської, Л.Виготського, Е.Ільїна, А.Лука, О.Шевнюк, та ін. Розгляду проблем художньої творчості присвячено значну кількість дослідницьких робіт у галузі психології, філософії, мистецької, зокрема образотворчої освіти (Н.Волков, В.Кузін, І.Левін, та ін.). Проблеми творчих здібностей особистості та її формування теоретично досліджувались у працях філософів, психологів, педагогів та мистецтвознавців Г.Альтшуллера, І.Зязюна, І.Лернера, А.Маслоу, а також висвітлюються в сучасних дослідженнях В.Вербицького, Г.Пустовіта, О.Рудницької, О.Савенкової, М.Стась, Л.Старовойт, Л.Тихенко та ін.

В Україні останнім часом педагогами розроблено чимало програм з образотворчого мистецтва для дітей молодшого шкільного віку (Є.Антонович, Е.Белкіна, В.Вільчинський, С.Коновець, Л.Любарська, С.Свид, В.Шпільчак) та видано підручники й посібники із зазначеного предмету для молодших школярів (Л.Бабенко, Л.Божко, В.Вільчинський, Л.Любарська, Т.Коваленко, М.Кириченко, В.Тименко та ін.).

До проблеми виховання й розвитку підростаючого покоління в системі позашкільної діяльності зверталися видатні вчені й педагоги (П.Блонський, А.Макаренко, С.Шацький), відомі психологи й філософи (І.Бех, І. Катарський, Г.Костюк, В.Шинкарук). За останні десятиліття вагомий внесок у розвиток теорії та методики позашкільних навчальних закладів зробили українські педагоги Т.Сущенко, Г.Пустовіт, В.Рибалка, В.Вербицький та ін.

Проблема організації творчої діяльності особистості в соціально-культурній сфері, зокрема в позашкільному закладі, привертала увагу сучасних науковців, а саме: О.Карпенко, Т.Сущенко, І.Пінчук та ін. Останнім часом педагогами-практиками і вченими здійснюються спроби збагатити діяльність

позашкільних закладів через упровадження в їхню роботу нових освітніх технологій (В.Гнатюк, Н.Гурець, І.Корсун, Г.Сорока та ін.).

За результатами теоретичної та практичної діяльності в аспекті формування творчих здібностей молодших школярів виявлені певні недоліки, що вимагають глибокого вивчення сутності творчих здібностей молодших школярів, фактори впливу образотворчого мистецтва на цілісній і гармонійний розвиток творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах, а також розробки спеціальних методик їх формування.

Необхідність розробки шляхів і засобів формування естетичних творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва в умовах позашкільля зумовили вибір теми дослідження *«Формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною планів і програм науково-дослідницької діяльності кафедри педагогіки та методики початкового навчання, кафедри графіки прикладного мистецтва та методики художнього навчання Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. Тема дисертації затверджена Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (протокол № 2 від 28 лютого 2007р.) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 5 від 16 червня 2009 року).

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати модель формування творчих здібностей молодших школярів та експериментально перевірити її методичне забезпечення у процесі навчання засобами образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

Завдання дослідження:

- уточнити структуру і зміст творчих здібностей молодших школярів та виокремити їх компоненти;
- виявити особливості образотворчої діяльності та умови реалізації творчих здібностей молодших школярів у процесі образотворчої діяльності;
- визначити критерії, показники та рівні сформованості творчих здібностей молодших школярів;
- визначити стан сформованості творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах;
- обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – процес навчання образотворчого мистецтва молодших школярів у позашкільних навчальних закладах.

Предмет дослідження – методика формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань

використовувався комплекс методів:

теоретичних: аналіз психологічної, педагогічної, філософської, методичної, мистецтвознавчої літератури з проблем дослідження, аналіз та узагальнення педагогічного досвіду педагогів позашкільних навчальних закладів й учителів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів, що дозволили сформулювати власний погляд на проблему дослідження, виявити наукові засади створення експериментальної методики;

емпіричних: спостереження, анкетування, тестування, опитування, педагогічний аналіз, аналіз продуктів творчої діяльності вихованців, експертна оцінка сприяли вивченню стану проблеми у сучасній практиці педагога, педагогічний експеримент (констатувальний, контрольний, формувальний) що дозволили діагностувати рівні сформованості творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах та експериментально перевірити ефективність розробленої методики;

статистичних: методи математичної статистики з метою обробки результатів дослідно-експериментальної роботи для кількісного й якісного аналізу розробленої методики.

Наукова новизна одержаних результатів

- *уперше* обґрунтовано структурно-функціональну модель формування творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах, складовими якої є праксеологічний, когнітивний, аксіологічний, комунікативний і рефлексивний компоненти та на її основі запропоновано методику формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах, що базується на взаємодії ефективних методів та форм, спрямованих на актуалізацію та формування творчих здібностей молодших школярів;
- *конкретизовано* сутність, зміст та компонентну структуру творчих здібностей, яка полягає у взаємодії її складових (когнітивний, аксіологічний, комунікативний, рефлексивний, праксеологічний) у процесі образотворчої діяльності особистості;
- *обґрунтовано* критерії (пізнавальний, діяльнісний, емоційно-почуттєвий, комунікативний, психофізіологічний) та рівні (репродуктивний, пошуковий, аналітичний, творчий) сформованості творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах;
- *подальшого розвитку набули* фактори впливу образотворчого мистецтва на цілісний і гармонійний творчий розвиток молодших школярів у позашкільних навчальних закладах.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у впровадженні в навчально-виховний процес авторської методики формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва, що містить навчально-розвивальну програму із формування та розвитку «емоційної сфери», «діяльнісної сфери», «пізнавальної сфери», «соціальної сфери», «психофізіологічної сфери», до яких увійшли блоки завдань формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва. Теоретичні положення дисертації, висновки та методичні

рекомендації можуть використовуватись учителями початкових класів, учителями трудового навчання та художньої праці, керівниками гуртків декоративно-ужиткового напрямку.

Теоретичні положення, висновки та методичні рекомендації **впроваджено** в Центрі дитячої та юнацької творчості м. Южноукраїнська Миколаївської області (довідка № 61 від 20.04.2012), Станції юних техніків м. Южноукраїнська Миколаївської області (довідка № 02-05/04 від 19.01.2012), приватному навчально-виховному комплексі «Вільна школа «АСТР» м. Одеси (довідка № 31/17-12 від 01.12.2011), Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти м. Миколаїв (довідка № 639/16-12 від 12.04.2012).

Вірогідність й обґрунтованість результатів дослідження забезпечують загальнометодологічні підходи до розв'язання поставлених завдань, застосування комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті й завданням дисертаційного дослідження, якісні та кількісні аналізи експериментальних даних, статистична обґрунтованість педагогічних висновків дослідно-експериментальної роботи, результативність творчих робіт молодших школярів на підставі запропонованої методики.

Особистий внесок автора. У статті «Педагогічне осмислення сутності й змісту творчих здібностей», написаній у співавторстві з Бабченко О.В., автору належить аналіз сутності й змісту творчих здібностей (70% надрукованого матеріалу).

Апробація результатів дослідження. Основні результати та положення дослідження доповідались на засіданнях методичного об'єднання декоративно-ужиткового мистецтва та засіданнях Школи педмайстерності Центру дитячої та юнацької творчості (Южноукраїнськ, 2006-2010), на курсах підвищення кваліфікації педагогів позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів та Будинків творчості учнів (обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Миколаїв, 2008-2011), на засіданнях кафедри графіки, ПМ та МХН (Одеса, 2006-2010) на *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Підготовка майбутніх учителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва: досвід та перспектива» (Одеса, 2005), «Педагогічна освіта євроінтеграційних процесів» (Миколаїв, 2008), «Сучасний розвиток науки: питання теорії і практики» (Горловка, 2010), «Наука у сучасному світі» (Горловка, 2010). «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: якість освіти – основа конкурентоспроможності майбутнього фахівця» (Ялта, 2011), «Теорія і практика сучасної науки» (Горловка, 2011), «Сучасні наукові досягнення» (Горловка, 2011); на *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: «Проблеми сучасної практичної психології в системі освіти» (Миколаїв, 2008), «Розвиток педагогічної освіти в контексті цивілізаційних змін: концептуальні засади, педагогічна майстерність, освітні технології» (Миколаїв, 2010); на *міжрегіональному* семінарі-практикуму для педагогів позашкільних і загальноосвітніх закладів «Оригамі й сучасність» (Полтава, 2007).

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 12

одноосібних публікаціях автора та 1 статті у співавторстві. З них 8 статей у провідних наукових фахових виданнях з педагогіки.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 294 найменувань (з них 3 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації складає 255 сторінок, з них 176 сторінок основного тексту. Робота містить 9 таблиць, 42 рисунка, що разом з 8 додатками становить 54 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, завдання, окреслено методологічні та теоретичні засади дослідження, схарактеризовано його методи, розкрито наукову новизну, та практичне значення, подано відомості про апробацію і впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** «*Творчі здібності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема*» здійснено аналіз філософських і психолого-педагогічних теорій формування творчих здібностей особистості у процесі художньої діяльності; розкрито поняття: «творчість», «творча особистість» «художня творчість», «творчі здібності»; обґрунтовано структурні компоненти «творчих здібностей»; з'ясовано сучасний стан і проблеми формування творчих здібностей молодших школярів у процесі образотворчої діяльності; розглянуто становлення і розвиток позашкільних закладів освіти.

На підставі аналізу наукової літератури щодо визначення поняття «творчість» (Р.Арнхейм, Д.Богоявленська, В.Дружинін, Б.Карлоф, А.Маслоу, І.Розет, Б.Теплов, Г.Уоллес, І.Шумптер та ін.), виявлено, що творчість – це якісна, принципова новизна кінцевого продукту творчого акту. По-друге, творчість – це діяльність несвідома й свідомо, інтуїтивна й розумна, природна й придбана. Творчі здібності особистості можуть бути розвинені лише в діяльності, що має продуктивний, творчий характер.

У педагогічній, філософській та психологічній літературі визначенню поняття «творча особистість» приділена значна увага (В.Андреев, Р.Грабовська, А.Зак, В.Кан-Калик, Н.Кічук, Н.Кузьміна, А.Лук, С.Сисоєва, В.Цапок та ін.). Науковці в межах досліджень, незалежних один від одного, розглядають людину як живу, відкриту самоорганізуючу систему, що характеризується сукупністю творчих якостей індивіда, які забезпечують їй успіх у творчій діяльності.

Згідно з численними дослідженнями і концептуальними теоретичними висновками в галузі педагогіки й психології творчості (Н.Бердяєв, К.Поппер, В.Кандинський, Е.Крупник, М.Марков, Л.Столович, В.Соловйов та ін.) можна зауважити, що саме художня творчість містить найбільший навчально-творчий потенціал та відіграє особливу роль у розвитку молодшого школяра. Отже,

особистість, яка бере участь у художньо-творчому процесі, повинна мати певні стандартні ознаки, властивості, особливості та сталий характер, що розмежовує їх і створює нескінченну розмаїтість у цій галузі творчості.

У ході теоретичного дослідження було встановлено, що для створення художнього образу в образотворчому мистецтві включаються основні засоби художньої виразності: лінія (або крапка, штрих), форма (маса й об'єм), світло (тон, тональність), перспектива (лінійна і тональна), колір (колірна гама, насиченість кольорів, колірна перспектива й колорит); тобто графічні, композиційні та живописні прийоми. Визначено, що проблеми образотворчих засобів і прийомів вивчали теоретики, мистецтвознавці, художники, а також педагоги й психологи. Проблеми просторових відносин, форм і кольору, контрастності, колориту, оптичної ілюзії, кольоросполучень, синтезу простору і предмета та багато інших відкриттів у вивченні образотворчої образності зробили С.Алексєєв, М.Волков, Леонардо да Вінчі, А.Дюрер, Й.Гете, Г.Гельмгольц, В.Кандинський та багато інших.

На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури в дослідженні розкрито сутність творчих здібностей як інтегрованого особистісного утворення, що забезпечує продуктивну художньо-творчу діяльність особистості, яка органічно пов'язана з художньо-творчими та комунікативними знаннями, вміннями й навичками, емоційно-почуттєвим ставленням до мистецтва, самопізнанням художньо-творчої діяльності в соціокультурному просторі. Це дало підстави для визначення змісту та структури творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах в єдності художньо-творчих знань, емоційно-почуттєвого ставлення до мистецтва, художньо-творчих умінь та навичок, самопізнання художньо-творчої діяльності дитини, комунікативних та емпіричних умінь і навичок. Відповідно було виокремлено такі структурні компоненти творчих здібностей молодших школярів: *когнітивний компонент* творчих здібностей молодших школярів представлений системою історичних, теоретичних, навчально-пізнавальних художньо-творчих знань, що спрямовують дітей на виконання різнопланових та проблемних завдань; *аксіологічний компонент* творчих здібностей молодших школярів передбачає емоційно-почуттєве ставлення до мистецтва, що зумовлює емоційно-почуттєве сприйняття дитиною до творів мистецтва та навколишнього світу і забезпечує створення художнього продукту з яскравими, експресивними, насиченими емоціями; *праксеологічний компонент* творчих здібностей молодших школярів представлений їхньою художньо-творчою діяльністю, спрямованою на залучення до образотворчого мистецтва учнів; *рефлексивний компонент* творчих здібностей молодших школярів передбачає самопізнання художньо-творчої діяльності дитини, яка зумовлює усвідомлений художньо-творчий процес і вміння сформувати свої зусилля на успішне досягнення цілей; *комунікативний компонент* творчих здібностей молодших школярів, представлений системою комунікативних та емпіричних умінь і навичок, що зорієнтовують дітей на продуктивну співтворчість у ході вирішення творчих завдань.

Виявлено, що ефективність образотворчої діяльності залежить від

істотних факторів формування творчих здібностей молодшого школяра, які забезпечують всебічне входження дитини у творче життя, а для цього йому необхідне творче спілкування в школі, в сім'ї, в мікро- і макрогрупах. Нами виокремлено й схарактеризовано провідні фактори впливу на формування та розвиток образотворчої діяльності молодших школярів, а саме: художні задатки, мотивація, допомога батьків та педагогів.

У ході теоретичного дослідження було встановлено, що позашкільні заклади, порівняно з іншими освітніми закладами, набули пріоритету у вихованні творчої особистості. Умови навчання в позашкільних закладах сприяють формуванню творчих здібностей. Саме позашкільне навчання передбачає самостійний вибір різноманітних форм і методів навчально-виховного процесу з урахуванням вікових, статевих особливостей, здібностей та інтелектуальних можливостей дитини. Визначено, що позашкільні навчальні заклади мають реальні можливості для підвищення творчого рівня дітей, а саме: можливість використання нестандартних форм навчання й виховання; набуття допрофесійних умінь і навичок; заняття різними видами творчої діяльності; доступність в отриманні додаткового навчання та вільного спілкування «учень-учень», «учень-педагог».

У **другому розділі** «Сучасний стан і проблеми формування творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах» визначено й обґрунтовано критерії, показники та рівні формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в позашкільних навчальних закладах; розроблено критеріально-рівневу систему формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах; визначено стан сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в позашкільних навчальних закладах.

На підставі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми і результатів констатувального етапу експерименту розроблено систему критеріїв: *емоційно-почуттєвий* – (чинники, які виявляють та самовиражають основні та нові емоції й почуття шляхом художньо-творчої інтерпретації дійсності), *діяльнісний* (удосконалювання вмінь і навичок через художню діяльність), *пізнавальний* (розв'язання нових нешаблонних завдань, продуктивне мислення, інтелектуальне сприйняття, художньо-творчий кругозор; фантазія, уява, пам'ять, ініціативність, концентрація уваги), *психофізіологічний* (гарний стан здоров'я, розумова працездатність і темп навчальної діяльності, сила нервової системи; рушійність нервових процесів), *комунікативний* (комунікативність та емпіричність через художню творчість) і показників сформованості творчих здібностей молодших школярів й рівні й критерії оцінювання творчих здібностей (*репродуктивний* – низький, *пошуковий* – середній, *аналітичний* – достатній, *творчий* – високий).

Для критеріально-рівневої системи сформованості творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах показниками стали:

Емоційно-почуттєвий критерій – емоційно-почуттєве сприйняття мистецтва та навколишнього світу; активне й ініціативне ставлення до

образотворчого мистецтва; адекватне сприйняття емоційного стану й почуттів та вміння оперувати ними; створення художнього продукту з яскравими, експресивними, насиченими емоціями, що узгоджені з технологіями та змістом творчої композиції.

Діяльнісний критерій – технічність, чіткість, самостійність та оригінальність виконання творчої роботи; сприймання форми, величини, кольору, перспективне скорочення; розмаїтість художньо-творчих умінь та навичок (компонування предмета, змальовування, перехід від схематичного до реалістичного зображення тощо); готовність до постійного вдосконалення раніше набутих художньо-творчих умінь та навичок; використання та експериментування з різними матеріалами, інструментами, техніками.

Пізнавальний критерій – знання основних етапів історичного розвитку образотворчого мистецтва, напрямів, стилів; творів видатних художників та майстрів; володіння базовою термінологією образотворчого мистецтва; знання різних видів і технологій образотворчого мистецтва; володіння теоретичними знаннями з використанням інструментів та матеріалів образотворчого мистецтва; навчально-пізнавальна мотиваційність, оперативність і продуктивність під час виконання різнопланових й проблемних завдань.

Комунікативний критерій – продуктивна співтворчість на ґрунті колективного вирішення творчих завдань; зорієнтованість на позитивний результат в умовах толерантності, взаємодопомоги, взаєморозуміння; зорієнтованість на спілкування та взаємодію з друзями на засадах духовності та моральних якостей.

Психофізіологічний критерій – усвідомлення процесу й результату художньо-творчої діяльності на рівні психофізіологічних можливостей; уміння концентрувати свої зусилля на успішне досягнення проміжних й кінцевих цілей; упевненість у своїх силах під час самостійного виконання завдань у нестандартних, нових умовах.

Специфіка художньо-естетичного навчання та виховання молодших школярів у позашкільних навчальних закладах засобами образотворчого мистецтва дозволяє дослідити рівні сформованості творчих здібностей дітей відповідно до розробленого критеріального підходу.

Репродуктивний рівень (Р) – низький – вихованець виявляє активність та ініціативність у художньо-творчій діяльності на рівні інтересів й зацікавленості батьків, засвоює знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, які може відтворити; володіє різними видами вмінь на рівні копіювання зразка; виконує самостійну роботу під безпосереднім керівництвом учителя, але допомогу сприймає не відразу, а потребує детального багаторазового пояснення, спілкування в колективі не є основою для його розвитку, тому він у спілкуванні не активний; кінцівкою руки володіє слабо, сковує її; нервує, не впевнений у собі, дратівливий. Щодо розвитку творчих здібностей, то вихованець однотипно-емоційно ставиться до художньо-творчого процесу, виявляє мінімум оригінальності, швидкості, гнучкості в художній творчості; здатний сприймати та відтворювати окремі фрагменти художніх образів із конкретним образно-художнім змістом, знає незначну частину тематичного

матеріалу, послуговуючись обмеженим термінологічним та словниковим запасом у спілкуванні.

Пошуковий рівень (П) – середній – вихованець активний формально, тобто спрямований не на зміст завдання, а на реалізацію заданої форми дій, володіє знаннями у формі понять, відтворює їх зміст, ілюструє прикладами з підручника, може встановлювати засвоєні внутрішньопонятійні зв'язки; відповідь будує в засвоєній послідовності; виконує способи діяльності за зразком у подібній ситуації, а самостійну роботу – за допомогою вчителя; спілкування в колективі не є дієвим мотивом, що організує діяльність вихованця, фізіологічну підготовку до художньої діяльності можна вважати задовільною. Щодо розвитку творчих здібностей, то вихованець не завжди вміє відтворити різні візуальні образи, має слабо сформоване художнє мислення, не завжди послідовно та логічно характеризує окремі художні явища; його розповідь потребує уточнень і додаткових запитань; учень (учениця) виявляє знання й розуміння основних тематичних положень, але не завжди може самостійно проаналізувати художній твір, здійснити порівняння, зробити висновки щодо сприймання творів образотворчого мистецтва.

Аналітичний рівень (А) – достатній – вихованець виявляє інтерес до художньої діяльності, яка має ситуативний характер, у процесі діяльності може мати місце вгасання інтересу; активність вихованця вимагає підтримки вчителя; присутня залежність активності від загальних цілей експериментального завдання й від окремих умов поставленого перед вихованцем завдання; володіє поняттями, відтворює їх зміст, ілюструє не лише відомими, а й новими прикладами, встановлює відомі внутрішньопонятійні й міжпонятійні зв'язки; уміє розпізнавати об'єкти, які охоплюються засвоєними поняттями; під час відповіді може відтворити засвоєний зміст в іншій послідовності, не змінюючи логічних зв'язків; уміннями володіє на рівні застосування способу діяльності за аналогією; самостійні роботи виконує з незначною допомогою вчителя; володіє вміннями виконувати окремі етапи розв'язки проблеми й застосовує їх у співпраці з учителем (частково-пошукова діяльність); спілкується достатньо жваво, подекуди йому заважає концентрація уваги на об'єкті художньої діяльності через часте відволікання; достатньо володіє рухливістю кінцівок рук. Щодо розвитку творчих здібностей, то вихованець виявляє достатнє засвоєння тематичного матеріалу, але припускається неточностей у використанні спеціальної художньої термінології, яка потребує допомоги вчителя, трапляються недоліки у відтворенні художнього образу й художньо-образному оформленні роздумів щодо оцінки творів образотворчого мистецтва; не завжди самостійно аналізує та узагальнює художній матеріал.

Творчий рівень (Т) – високий – вихованець виявляє активність та ініціативність у художньо-творчій діяльності, проявляє яскраві позитивні емоції у зв'язку з художньою діяльністю, зосередженість, цілеспрямованість і конструктивність дій, сформованість форм самоконтролю на всіх етапах діяльності, здатність до об'єктивного оцінювання результатів; володіє системою понять у межах, визначених навчальними програмами, встановлює як внутрішньопонятійні, так і міжпонятійні зв'язки; уміє розпізнавати об'єкти, які

охоплюються засвоєними поняттями різного рівня узагальнення, відповідь аргументує новими прикладами; уміє застосовувати способи діяльності за аналогією і в нових ситуаціях; самостійні роботи виконує під опосередкованим керівництвом; виконує елементарні творчі завдання, спілкується в колективі з довірою, активно, здатний до емпатії, уміло та вправно володіє художніми інструментами. Щодо розвитку творчих здібностей, то вихованець має ґрунтовні знання тематичного художнього матеріалу в межах програми, здатний свідомо сприймати, відтворювати й узагальнювати візуальні образи, асоціювати їх з творами інших видів мистецтв та життєвими явищами. Вихованець свідомо користується мовою візуального мистецтва у роздумах, висновках та узагальненнях щодо сприймання художніх образів, самостійно використовує набуті художні вміння, навички та власні здібності в художній діяльності.

Констатувальний етап експерименту передбачав діагностування стану сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в позашкільних навчальних закладах кожного з критеріїв творчих здібностей.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі позашкільного закладу ЦДЮТ м. Южноукраїнська Миколаївської області та СЮТ м. Южноукраїнська, Миколаївської області. У дослідженні брали участь групи молодших школярів (N = 180 осіб), педагоги-вихователі (N = 55 осіб) та батьки вихованців (N = 176 осіб). Загальна кількість респондентів трьох категорій, які брали участь на констатувальному етапі дослідження, становить 411 осіб. Констатувальний етап дослідження тривав протягом 2004 - 2007 р.р.

Констатувальний етап експерименту мав таку послідовність: для визначення рівнів сформованості творчих здібностей молодших школярів за розробленими критеріями (емоційно-почуттєвий, діяльнісний, пізнавальний, комунікативний, психофізіологічний) було обрано такі емпіричні методи: спостереження, анкетування, інтерв'ювання, тестування, експертне оцінювання і самооцінювання. Для аналізу художньої творчості респондентів використовувалось опитування, діагностика дітей, вивчення продуктів діяльності дітей.

За результатами констатувального етапу експерименту, сформованість творчих здібностей молодших школярів у групах має репродуктивний рівень. Так, репродуктивний рівень творчих здібностей виявили 44,8% дітей. Пошуковий рівень творчих здібностей виявили – 26,4% молодших школярів. Творчий рівень розвитку творчих здібностей виявили 11,3% дітей. Було зафіксовано ряд недоліків, які заважають ефективному формуванню творчих здібностей молодших школярів: репродуктивний рівень володіння образотворчою грамотністю; організації дій, умінь керувати системою умов задачі, сформованості зорово-моторної координації, активності та незадовільне ставлення до педагога.

У **третьому розділі** *«Дослідно-експериментальне впровадження методики формування творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах»* розроблено методику формування творчих здібностей засобами образотворчого мистецтва в умовах позашкільної освіти; висвітлено

результати експериментального дослідження та здійснено аналіз й узагальнення результатів дослідно-експериментальної методики формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах.

Результати констатувального етапу експерименту виступили підґрунтям проектування моделі формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва в позашкільних закладах. Теоретично обґрунтована в дослідженні модель формування творчих здібностей молодших школярів, яка базується на взаємозв'язках її мети та завдань, змісту навчання, ефективних методів роботи (засіб образного порівняння, метод мозкового штурму, метод комбінаційного аналізу, евристична бесіда, дидактична казка, фасилітована дискусія, метод проектів, сюжетно-рольові ігри) і форм роботи навчально-виховного процесу (індивідуальне заняття, групове заняття, фронтальне заняття, розробка проектів, прес-конференції, вирішення проблемних питань і ситуацій, екскурсії, виставки, нетрадиційні заняття).

Пропонована модель формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних закладах (див. рис. 1) вирішує такі завдання: оволодіння системою художньо-творчих знань, умінь, навичок молодших школярів, розвиток емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів, усвідомлення процесу й результату художньо-творчої діяльності на рівні психофізіологічних можливостей, опанування комунікативних навичок, умінь дітей молодшого шкільного віку, формування досвіду образотворчої діяльності учнів.

Формувальний експеримент ґрунтувався на підставі комплексно-розвивальної програми. Принципи такої програми полягають у систематичності та послідовності, доступності, індивідуальному підході до дітей, ігровому поданні матеріалу, урахуванні рівня розвитку дітей, індивідуальних характеристик, у технології розвивального навчання, наочності. «Комплексно-розвивальна програма формування творчих здібностей» складається із блоків занять (емоційно-почуттєвий, діяльнісний, пізнавальний, психофізіологічний, комунікативний), які включають у себе методи наочності (спостереження, розглядання репродукцій, об'єктів і явищ природи, зразок), словесні (бесіда, читання етюдів, пояснення), практичні (вправа, фізкультхвилинка, дослідження, гра (рольова, рухлива). Кожний блок програми проводився у два етапи: пізнавальний та творчий. Під час проведення кожного етапу здійснювався проміжний аналіз результатів експерименту, вносилися певні корективи до змісту навчального матеріалу, методи організації творчої діяльності молодших школярів. При цьому використовувалися різні методи наукових досліджень: спостереження, бесіда, аналіз, тестування, самооцінка, експертна оцінка та ін.

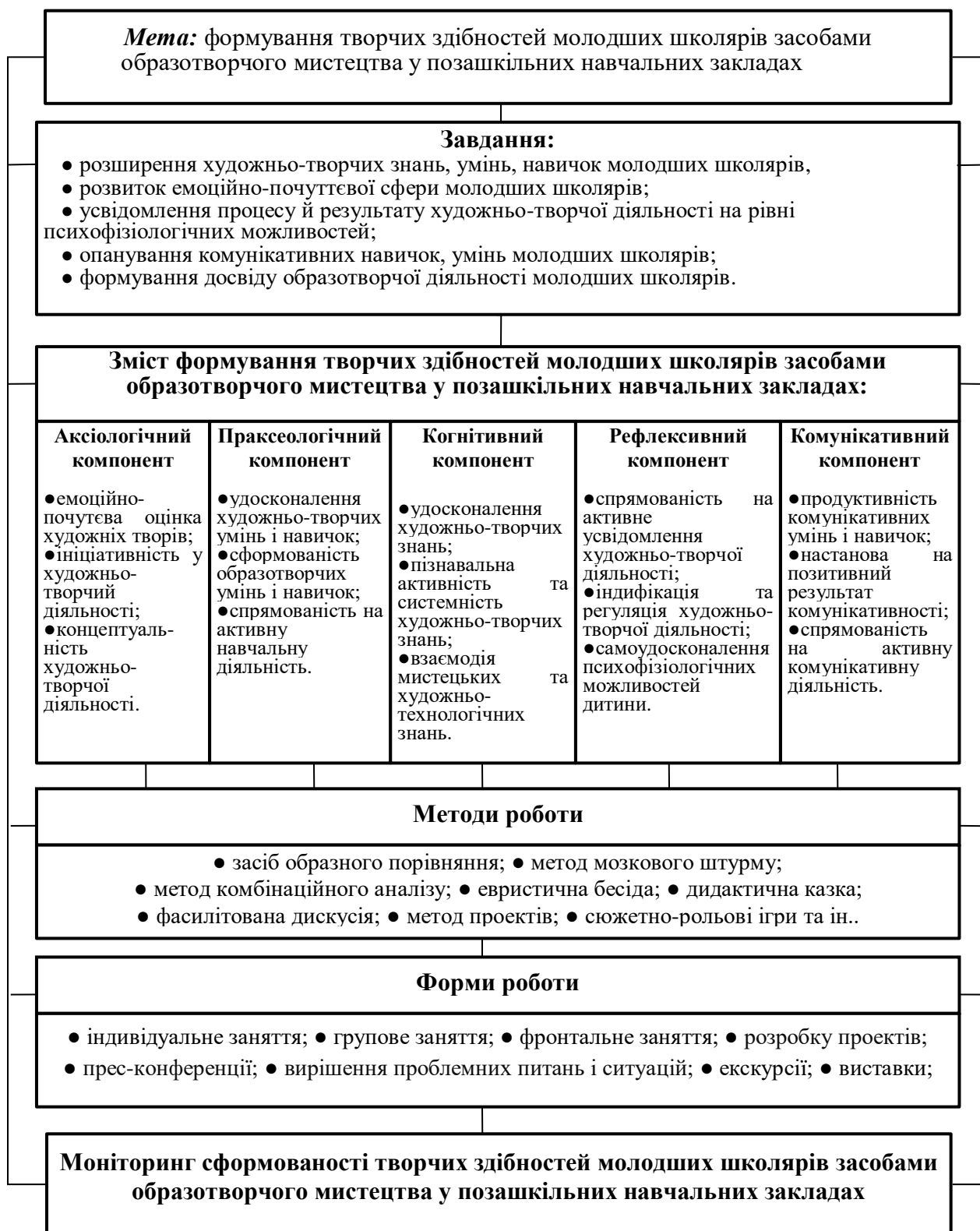

Рис.1. Модель формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних закладах.

Пізнавальний етап формувального експерименту полягав в ознайомленні вихованців з новими почуттями, емоціями; виявленні нових умінь; удосконалення раніше вивченого; збагачування творчого потенціалу дитини. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на цьому етапі передбачав створення сприятливого мікроклімату в групі та обміну думками про побачене, проведення дискусій, що сприяють покращенню психофізіологічного стану дитини, підвищення самооцінки, упевненості в собі. На зазначеному етапі переважає домінування педагога-вихователя в діяльності учнів. Вихованці залучались до пізнавального етапу, здійснюючи окремі найпростіші кроки відповідно до їхніх знань та досвіду. Сприймання творів мистецтва, спільні ігри, виконання колективних завдань, проведення змагань здійснюється під керівництвом педагога-вихователя.

На творчому етапі ми ставили перед собою завдання залучати дітей до самостійної діяльності, використовувати набуті знання з образотворчої діяльності. На цьому етапі відбувалось закріплення та вдосконалення отриманих умінь і навичок. Надавалась допомога дитині в оволодінні вміннями, які спрямовані на самостійний підбір і реалізацію задуму з різних матеріалів та художніх технологій. На цьому етапі відбувався процес формування вмінь та навичок, унаслідок чого вихованці спроможні придумувати нові дії, приймати нестандартні рішення, виконувати творчі завдання. Цей етап передбачав активне залучення вихованців до продуктивної діяльності, домінування вчителя у творчих діях молодших школярів.

Формувальний етап експерименту здійснювався на базі позашкільного закладу ЦДЮТ м. Южноукраїнська Миколаївської області. та СЮТ м. Южноукраїнська Миколаївської області з вересня 2008 р. по травень 2010 р. У дослідженні брали участь шість експериментальних та шість контрольних груп. Усього в експериментальній роботі було задіяно 180 осіб.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили ефективність запропонованої авторської комплексно-розвивальної програми. Результати проведених тестів за емоційним, діяльнісним, пізнавальним, психофізіологічним, комунікативним критеріями до та після формувального експерименту, відображено в таблиці 1 та на рис.2, які вказують на значне підвищення зазначеного показника в учнів експериментальної групи і незначні зміни у дітей контрольної групи.

Творчий (високий) рівень виявили 22,2% дітей експериментальної групи за емоційним, діяльнісним та комунікативним критеріями і 18,3% дітей контрольної групи за емоційним, критерієм; аналітичний (достатній) рівень – 55,5% дітей експериментальної групи за психофізіологічним критерієм та 42,2% дітей контрольної групи; пошуковий (середній) рівень – 25,5% дітей експериментальної групи за емоційним критерієм та 47,5% дітей контрольної групи за комунікативним критерієм; репродуктивний (низький) рівень – 19,4% молодших школярів за емоційним критерієм та 48% за пізнавальним критерієм.

Узагальнені показники динаміки сформованості творчих здібностей молодших школярів в умовах позашкільних закладів

Критерії	Кількість дітей у %							
	рівні		рівні		рівні		рівні	
	Р		П		А		Т	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
<i>Початок експерименту</i>								
1.Емоційно-поч.	34,4	36,6	26,1	22,2	18,8	18,8	20	21,6
2.Діяльнісний	57,7	64,4	20	15,5	11,1	15,5	11,1	4,4
3.Пізнавальний	68,8	61,8	15,2	21,8	16,6	19,6	74	48
4.Психо-фізіолог.	44,4	40	35,5	37,7	17,7	17,7	6,6	13,3
5.Комунікативний	32,2	36,1	31,1	35	20	14,4	16,6	14,4
Усереднене значення	41,1	43,3	26,6	26,6	17,7	16,6	14,4	13,3
Усеред. сформ. т. з.	42,2		26,6		17,7		13,3	
<i>Кінець експерименту</i>								
1.Емоційно-поч.	19,6	35	25,5	23,3	32,7	23,3	22,2	18,3
2.Діяльнісний	15,5	33,3	13,3	26,6	48,8	22,2	22,2	18,3
3.Пізнавальний	20,4	52,2	24,8	25,6	46,8	22,4	16	78
4.Психо-фізіолог.	15,5	37,7	22,2	15,5	55,5	42,2	6,6	13
5.Комунікативний	16,1	43,8	16,1	47,5	45,5	18,3	22,2	16,6
Усереднене значення	17,7	38,8	21,1	21,1	42,2	22,2	18,8	17,7
Усеред. сформов. т. з.	27,7		21,1		32,2		18,8	

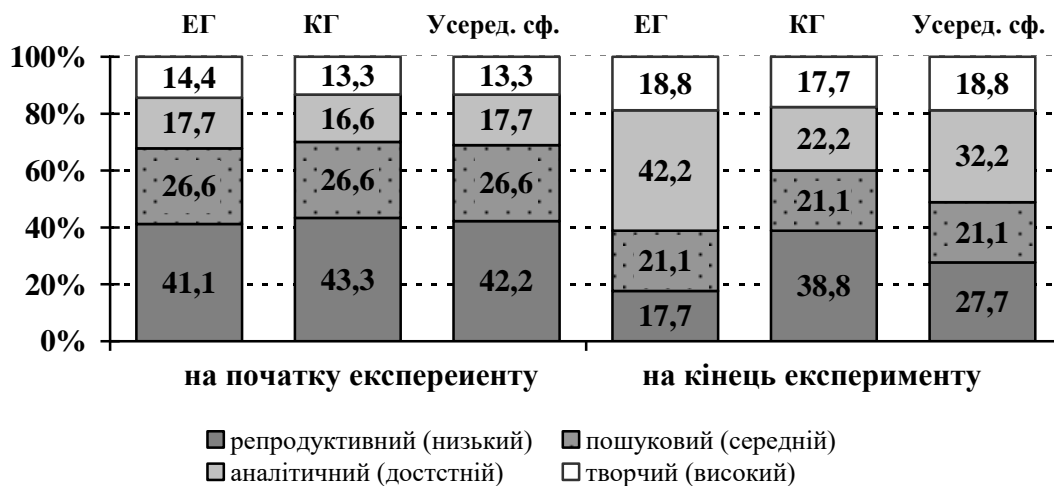

Рис. 2. Порівняльний аналіз рівнів сформованості творчих здібностей за результатами констатувального та формувального експерименту контрольної та експериментальної групи, %

Відтак, у експериментальних групах, порівняно з контрольними групами, спостерігалось підвищення рівня сформованості творчих здібностей дітей. Доцільно зазначити, що суттєві зміни по шкалі зростання відбулись у

показниках, які стосуються таких творчих здібностей молодших школярів, як аналітичний (достатній) рівень сформованості зорово-моторної координації, володіння образотворчою грамотою, умінь керувати системою умов задачі, активності дітей та добре ставлення до педагога.

Для перевірки ефективності запропонованих основних показників формування творчих здібностей (емоційна активність, оригінальність, організація дій, зорово-моторна координація, комунікативність) бралися співвідношення та аналіз результатів до та після експерименту. Було використано критерій згоди Пірсона (критерій χ^2).

За результатами статистичних обчислень, за критерієм згоди Пірсона, відбулися статистично значущі зміни основних показників формування творчих здібностей (емоційна активність, оригінальність, організація дій, зорово-моторна координація, комунікативність) до та після експерименту. Також відбулися незначні зміни показників зорово-моторної координації та оригінального мислення в дітей контрольної групи.

Узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи дозволяють стверджувати, що запропонована комплексно-розвивальна програма істотно підвищує якість формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення проблеми формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах, яке знайшло відображення в розробці і теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах.

Виконання всіх поставлених завдань теоретико-експериментального дослідження дозволили зробити такі висновки.

1. На сучасному етапі модернізації української освіти постає питання реформування та вдосконалення мистецького навчання. У вирішенні цього питання важливу роль відіграє створення умов для формування активної, різнобічної, творчої особистості. Актуальним є пошук нових методичних підходів, створення нових методичних програм, спрямованих на формування творчих здібностей молодших школярів за допомогою засобів образотворчого мистецтва.

2. Аналіз психолого-педагогічних джерел з питань формування творчих здібностей дав змогу уточнити сутність поняття «творчі здібності» молодших школярів, як складне інтегральне особистісне утворення, яке забезпечує успішну продуктивну художньо-творчу діяльність особистості. Структура творчих здібностей молодших школярів включає такі компоненти:

аксіологічний (емоційно-почуттєвого ставлення до мистецтва), праксеологічний (художньо-творчих умінь та навичок), когнітивного (художньо-творчих знань), рефлексивний (самопізнання художньо-творчої діяльності), комунікативний (комунікативних та емпіричних умінь та навичок). Зазначені компоненти складають теоретичну модель творчих здібностей.

3. Виокремлено й схарактеризовано провідні фактори впливу на формування та розвиток образотворчої діяльності молодших школярів у позашкільних закладах, а саме: наявність художніх задатків, сформованість до образотворчої діяльності, допомога батьків і педагогів.

У ході теоретичного дослідження було встановлено, що позашкільні заклади, порівняно з іншими освітніми закладами, набули надзвичайне суттєве значення у вихованні творчої особистості.

4. Запропоновано критеріальну систему сформованості творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах: емоційно-почуттєвий, діяльнісний, пізнавальний, психофізіологічний, комунікативний критерії; та показників сформованості творчих здібностей молодших школярів. Визначені рівні сформованості творчих здібностей (репродуктивний – низький, пошуковий – середній, аналітичний – достатній, творчий – високий).

5. Результати констатувального етапу експерименту виявили низький рівень сформованості творчих здібностей молодших школярів. Це дозволило окреслити низку недоліків, які заважають ефективному формуванню творчих здібностей молодших школярів, а саме: репродуктивний рівень володіння образотворчою грамотністю; організації дій, умінь керувати системою умов поставленої задачі, сформованості зорово-моторної координації, низький рівень активності та незадовільне ставлення до педагога.

5. Було розроблено й експериментально перевірено модель формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах, яка функціонує на підставі взаємодії структурних компонентів – когнітивного, аксіологічного, праксеологічного, рефлексивного, комунікативного та реалізується у процесі цілеспрямованого впливу методів і форм роботи, результатом якої є моніторинг сформованості творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

На підставі моделі запропоновано авторську комплексно-розвивальну програму, яка пройшла апробацію на формувальному етапі експерименту. «Комплексно-розвивальна програма формування творчих здібностей» складалась із блоків занять (емоційно-почуттєвий, діяльнісний, пізнавальний, психофізіологічний, комунікативний). Кожний блок програми у дослідженні проводився у два етапи (пізнавальний, творчий). Перевірку здійснено за допомогою методів спостереження, бесіди, опитування, тестування, обговорення, оцінювання, вивчення продуктів діяльності дітей тощо.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили ефективність запропонованої авторської комплексно-розвивальної програми на підставі позитивної динаміки стану сформованості компонентів творчих здібностей

молодших школярів експериментальної групи порівняно з представниками контрольної групи. Порівняння одержаних даних в експериментальних та контрольних групах засвідчило, що творчий рівень сформованості творчих здібностей до формувального експерименту становив 13,3%, після – 18,8%, аналітичний рівень – до експерименту у 17,7 %, після – 32,2%. Кількість дітей із пошуковим рівнем знизилася несуттєво – до експерименту у 26,6%, після – 21,1%. Репродуктивний рівень значно знизився – до експерименту у 42,2%, після – 27,7% дітей. У результаті запровадження експериментальної методики в експериментальних групах досягли відповідно аналітичного (42,2%) та творчого (18,8%) рівнів сформованості, у той час, коли в контрольних групах вони залишилися на репродуктивному рівні сформованості (38,8%).

Відтак, експериментальна перевірка формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах показала дієвість опрацьованої методики. Як свідчать дані експерименту, застосування запропонованої методики вимагає пошуку шляхів і засобів формування творчої особистості дитини, зокрема виявлення та забезпечення умов для розвитку її творчих здібностей у процесі навчання; соціально-педагогічне обґрунтування розвитку творчих здібностей обдарованих дітей у позашкільних закладах.

Вирішення цих проблем сприятиме творчому й естетичному розвитку молодших школярів, що дозволить виховувати розумну, духовно багату, розвинену особистість, спроможну застосовувати знання у різних сферах діяльності.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

1. Перепелиця О.В. Основні компоненти соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку / О.В. Перепелиця // Науковий вісник ПДПУ імені К. Д. Ушинського: Збірник наукових праць. – № 1-2. – О.: ПДПУ, 2008. – С. 154-161.
2. Перепелиця О.В. Історичні нариси форм і методів освіти в позашкільних навчальних закладах / О.В. Перепелиця // Вісник Житомирського університету імені Івана Франка: наук. журнал. – Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – Вип. 49. – С. 106-110.
3. Перепелиця О.В. Проблеми соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку / О.В. Перепелиця // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Миколаїв: МДУ, 2008. – Вип. 20: Педагогічні науки. – Том 1. – С. 158-165.
4. Перепелиця О.В. Формування творчої особистості молодших школярів в умовах позашкільних навчальних закладів / О.В.Перепелиця // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Миколаїв: МДУ, 2010. – Вип. 1.30.: Педагогічні науки – С. 92-100.

5. Перепелиця О.В. Теоретичні моделі розвитку творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладів / О.В. Перепелиця // Науковий вісник Миколаївського державного університету: зб. наук. праць – Миколаїв: МДУ, 2010. – Вип. 1.34.: Педагогічні науки. – С. 90-94.
6. Перепелиця О.В. Образотворча діяльність, як особистісний розвиток молодших школярів / О.В. Перепелиця // Вісник Львівської національної академії мистецтв: зб. наук. праць. – Львів: ЛКГУ, 2011. – Вип. 22.– С. 56-63.
7. Перепелиця О.В., Бабченко О.В. Педагогічне осмислення сутності й змісту творчих здібностей // О.В. Перепелиця, О.В. Бабченко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія: Зб. статей – Ялта: РВНЗ КГУ, 2011. – Вип. 33. – Частина. 1.– С. 188-194.
8. Перепелиця О.В. Педагогічні умови формування творчих здібностей молодших школярів в умовах позашкільної освіти // О.В. Перепелиця // Імідж сучасного педагога: всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал. – Полтава: ТОВ АСМІ, 2012. – Вип. 1(120).– С. 52 -55;
9. Перепелиця О.В. / Комплексно-розвивальна програма формування творчих здібностей молодших школярів // О.В. Перепелиця // Миколаїв: МОІППО, 2012. – 66 с.
10. Перепелиця О.В. Творчі здібності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема / О.В. Перепелиця // Современное развитие науки: вопросы теории и практики (материалы Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим и педагогическим наукам) – Горловка, 2010. – Вип. 1 – С. 74-75.
11. Перепелиця О.В. Творчість як психологічне та соціальне явище / О.В. Перепелиця // Наука в современном мире: материалы Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим и педагогическим наукам – Горловка, 2010. – Вип. 1. – С. 168-169.
12. Перепелиця О.В. Художня творчість як розвиток навчально-творчого потенціалу особистості / О.В. Перепелиця // Теория практика современной науки Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим и педагогическим наукам – Горловка, 2011. – Часть 2 – С. 61-63.
13. Перепелиця О.В. Модель формування творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах засобами образотворчого мистецтва / О.В. Перепелиця // Современные научные достижения: материалы Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим и педагогическим наукам – Горловка, 2011. – Часть 2. – С. 39-41.
14. Перепелиця О.В. Педагогічне осмислення сутності й змісту творчих здібностей / О.В. Перепелиця // Професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України: якість освіти – основа конкурентоспроможності майбутнього фахівця: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Ялта (22-24 вересня 2011 року). – Ялта: РВНЗ КГУ, 2011. – Частина. 2. – С. 121-123.

АНОТАЦІЯ

Перепелиця О.В. Формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (образотворче мистецтво). – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2012.

У дисертації розроблено та обґрунтовано модель формування творчих здібностей молодших школярів засобами образотворчого мистецтва у позашкільних навчальних закладах. Конкретизовано сутність, зміст та компонентну структуру творчих здібностей (когнітивний, аксіологічний, комунікативний, рефлексивний, праксеологічний) в процесі образотворчої діяльності особистості. На основі дослідно-експериментальної роботи апробовано систему критеріїв (пізнавальний, діяльнісний, емоційно-почуттєвий, комунікативний, психофізіологічний) та рівнів (репродуктивний, пошуковий, аналітичний, творчий) сформованості творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. Подальшого розвитку набули провідні фактори впливу образотворчого мистецтва на цілісний і гармонійний розвиток творчих здібностей молодших школярів у позашкільних навчальних закладах.

Ключові слова: творчі здібності, молодший школяр, позашкільні навчальні заклади, педагог, образотворче мистецтво, художня діяльність.

Перепелица О.В. Формирование творческих способностей младших школьников средствами изобразительного искусства во внешкольных учебных заведениях».– Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – Теория и методика обучения (изобразительное искусство). – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2012.

В диссертации разработана и обоснована модель формирования творческих способностей младших школьников средствами изобразительного искусства во внешкольных учебных заведениях.

Актуальность проблемы формирования творческих способностей младших школьников средствами изобразительного искусства во внешкольных учебных заведениях заключается в том, что существует потребность в развитии творческого потенциала младших школьников во внешкольных учебных заведениях. Формирование творческих способностей – это не только изменение задатков ребенка, но и последующее развитие и становление творческих способностей. Методическое обеспечение творческого процесса,

ориентировано в первую очередь, на аспекты изобразительной деятельности, позволяет раскрыть творческие способности ребенка.

Творческие способности младших школьников рассматриваются как сложные интегральные личностные качества, сформированность которых обеспечивает успешную производительную художественно-творческую деятельность личности.

Содержание творческих способностей младших школьников во внешкольных учебных заведениях рассмотрено как обобщенная система эмоционально-чувственного отношения к искусству, художественно-творческих умений и навыков, художественно-творческих знаний, самопознание художественно-творческой деятельности, коммуникативных и эмпирических умений и навыков. Соответственно в структуре творческих способностей младших школьников во внешкольных учебных заведениях выделены когнитивный, аксиологический, праксеологический, коммуникативный и рефлексивный компоненты.

Когнитивный компонент творческих способностей младших школьников представлен системой исторических, теоретических, учебно-познавательных художественно-творческих знаний, направляющих детей к выполнению разноплановых и проблемных заданий. Аксиологический компонент творческих способностей младших школьников предусматривает эмоционально-чувственное отношение к искусству, предопределяющее эмоционально-чувственное восприятие ребенка к искусству и окружающему миру и обеспечивает создание художественного продукта с яркими, экспрессивными, насыщенными эмоциями. Практиологический компонент творческих способностей младших школьников представлен их художественно-творческой деятельностью, направленной на привлечение к изобразительному искусству учеников. Рефлексивный компонент творческих способностей младших школьников предусматривает самопознание художественно-творческой деятельности ребенка, которое предопределяет осознанный художественно творческий процесс и умение концентрировать свои усилия на успешное достижение целей. Коммуникативный компонент творческих способностей младших школьников представлен системой коммуникативных и эмпирических умений и навыков, ориентирующих детей на производительное сотворчество при решении творческих заданий.

Изобразительная деятельность позволяет выявить творческий потенциал ребенка в процессе формирования творческих способностей во внешкольных учебных заведениях. Выделены и охарактеризованы ведущие факторы влияния на формирование и развитие изобразительной деятельности младших школьников, а именно: художественные задатки, мотивация, помощь родителей и педагогов. В ходе теоретического исследования было установлено, что внешкольные заведения, по сравнению с другими образовательными заведениями, приобрели приоритет в воспитании творческой личности.

Разработана и экспериментально проверена модель формирования творческих способностей младших школьников средствами изобразительного искусства во внешкольных учебных заведениях, которая функционирует на

основе взаимодействия структурных компонентов (когнитивного; аксиологического; праксеологического, рефлексивного, коммуникативного) и реализуется в процессе целенаправленного влияния методов и форм работы, результат которой является мониторингом сформированности творческих способностей младших школьников средствами изобразительного искусства. На основе модели была предложена авторская комплексно-развивающая программа, обеспечивающая эффективное формирование творческих способностей младших школьников средствами изобразительного искусства во внешкольных учебных заведениях, которая прошла апробацию в экспериментальной работе на основе системы критериев (эмоционально-чувственный, деятельный, познавательный, психофизиологический, коммуникативный) и уровней (репродуктивный – низкий, поисковый – средний, аналитический – достаточный, творческий – высокий) сформированности творческих способностей младших школьников.

Ключевые слова: творческие способности, младший школьник, внешкольные учебные заведения, педагог, изобразительное искусство, художественно-творческая деятельность.

Perepelytsa O.V. Forming of creative abilities of junior schoolchildren by means of fine art in out-of-school educational establishments. – Manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.02. – Theory and methods of teaching (fine arts) – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2012.

In the dissertation the model of forming the creative abilities of junior schoolchildren by means of fine art in out-of-school educational establishments has been worked out and grounded.

Essence, content and component structure of creative abilities which consist in interaction of cognitive, axiological, communicative, reflexive and praxeological components in the process of graphic activity of personality has been concretized.

On the basis of research-experimental work the system of criteria (cognitive, active, emotionally-sensitive, communicative and psychophysiological) and levels (reproductive, searching, analytical and creative) of formed creative abilities of junior schoolchildren in out-of-school educational establishments has been approved.

Further development gained the ideas of the influences of fine art on integral and harmonious development of creative abilities of junior schoolchildren in out-of-school educational establishments.

Key words: creative abilities, junior schoolchildren, out-of-school educational establishments, teacher, fine art, artistic activity.